

Ziya Gökalp'in Görüşlerine Muhalef Bir Zümre: Anadoluocular*

A Group Opposing Ziya Gökalp's Ideas: Anatolians

Dr. Hüseyin TAŞLI ¹

Öz

Ziya Gökalp, Durkheim'in sosyolojizm ekolünün temsilciliğini yapmış ve bu ekolün genel ilkelerini Türklerin sosyal kurumları üzerine uygulamaya çalışmıştır. Sosyolojiyi, sosyal gerçekliğin kanunlarını keşfederek toplumların tarihi gelişiminin anlaşılmasının yolu olarak görmüştür. Gökalp, sosyal sorunların ortadan kaldırılması için mukayeseli tarihi gerekli görmüştür. Toplumları ilkel toplumlar ve milletler olarak ikiye ayırmış ve Türk toplumunun bir millet olmasını arzulamıştır. Milliyetçiliğe karşılık Türkçülük kavramını kullanmıştır. Devletleri, kavim, imparatorluk ve milli devlet şeklinde üçe ayırmıştır. Durkheim'in toplum kavramı içerisinde ele aldığı mekanik ve organik dayanışmayı millet kavramı içerisinde ele almış ve milli dayanışmadan söz etmiştir. Türk toplumundaki çatışmaların dini ve etnik kökenli olduğunu belirtmiştir. Türk milliyetçiliğinin temellerini Orta Asya'da aramıştır. Gökalp'e muhalif Anadoluocular, Gökalp'in çözüm önerilerinin imparatorluğun yıkılışını engellemediğini, Misak-ı Milli'nin ilanı ile Türk Devleti'nin Anadoluyla sınırlandırıldığını belirtmişlerdir. Grup, Durkheim'in pozitivist felsefesine karşı Bergson'un ruhu, mistik ve metafizikçi felsefesini öne çıkarmıştır. Bunlara göre, sosyolojizm, Allah ve insanın geçmişten gelen kutsalı yerine toplum dinini yerleştirmiş, bireyi topluma tapındırmış, düşünceyi toplumun kalıpları içerisine sıkıştırmıştır. Ruhsuz, imansız pozitif bilim, merhameti ezmiş ve büyük bir sanayileşme ortaya çıkarmıştır. Anadoluocular, Batı'nın ileri makineleşmesine karşı Anadolu halkının milli mücadele zaferini yoksul Anadolu halkının maneviyatında aramıştır. Yayılmacı Turancı milliyetçiliğe karşı savunmacı Anadolu milliyetçiliğini öne çıkarmışlardır. Gökalp'in Turan ülküsünü bir hayal olarak nitelemişler ve Türk milletini İslamlaşmış Anadolu üzerinden açıklamışlardır. Literatür tarama tekniğini kullanan bu derleme çalışmayla Gökalp'in temel tezlerine karşı Anadoluocuların tezleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Sosyoloji, Anadoluocu grup.

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Ziya Gökalp represented Durkheim's school of sociology and tried to apply the general principles of this school on the social institutions of the Turks. He saw sociology as a way of understanding the historical development of societies by discovering the laws of social reality. Gökalp considered comparative history necessary for the elimination of social problems. He divided societies into primitive societies and nations and desired the Turkish society to become a nation. He used the concept of Turkism in response to nationalism. He divided the states into three as folk, empire and national state. He considered the mechanical and organic solidarity that Durkheim dealt with in the concept of society within the concept of the nation and talked about national solidarity. He stated that the conflicts in Turkish society are of religious and ethnic origin. He sought the foundations of Turkish nationalism in Central Asia. Anatolians who opposed Gökalp stated that Gökalp's proposals for a solution did not prevent the destruction of the empire and that the Turkish State was limited to Anadolu by the proclamation of Misak-ı Milli. Against Durkheim's positivist philosophy, the group promoted Bergson's philosophy of spiritist, mystic, and metaphysician.

* Bu çalışmanın ilk hali 05.10.2024 tarihinde Afyonkarahisar'da düzenlenen Ölümünün 100. Yılında Ziya Gökalp ve Sosyoloji sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Malatya Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, huseyintasli18@gmail.com.

Atf için (to cite): Taşlı, H. (2024). Ziya Gökalp'in Görüşlerine Muhalef Bir Zümre: Anadoluocular. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(Ölümünün 100. Yılında Ziya Gökalp ve Sosyoloji Sempozyumu Özel Sayısı), 361-370.

According to these, Durkheim's sociology has established the religion of society instead of the sacred God and man from the past, has worshipped the individual and has squeezed thought into the patterns of society. The soulless, faithless positive science has crushed compassion and brought about great industrialization. The Anatolians sought the national struggle victory of the Anatolian people against the advanced mechanization of the West in the spirituality of the poor Anatolian people. The expansionist Turan have brought forward the defensive Anatolian nationalism against nationalism. They described the Turan country of Gökalp as a dream and explained the Turkish nation through Islamized Anatolia. This review, which uses the literature scanning technique, explained the theses of Anatolians against the basic theses of Gökalp.

Keywords: Ziya Gökalp, Sociology, Anatolian group.

Paper Type: Research

Giriş

Sosyoloji biliminin Osmanlı Devleti'nde tanınmasında ve kurumsallaşmasında Ziya Gökalp kilit rol oynamıştır. O, sosyolojiyi Osmanlı Devleti'nin siyasal sorunlarını ortadan kaldırmak için kullanmayı hedeflemiştir. Gökalp, devletteki kargaşayı ortadan kaldırmak, tekrar düzeni sağlamak için Durkheimci sosyoloji anlayışı benimsemiş ve bu yaklaşım çerçevesinde Türklüğe dayalı bir millet oluşturmayı amaç edinmiştir. Giriş bölümü ve metin bu formatta yazılır. Giriş bölümü ve metin bu formatta yazılır. Giriş bölümü ve metin bu formatta yazılır. Giriş bölümü ve metin bu formatta yazılır.

Ziya Gökalp'in sosyolojiyi Türk toplumsal sorunları için kullanmaya çalışması ve Darülfünun'da sosyoloji kürsüsü açması O'nun anlayışının bütün aydınlar tarafından benimsendiği anlamına gelmemiştir. Prens Sabahattin, bu karşıtlardan sadece biridir. Prens Sabahattin, Ziya Gökalp'in Durkheimci sosyoloji anlayışının karşısına Frederic le Play okulunun tezlerini koymuştur. Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin sosyoloji anlayışlarının çatışması, ithal edildikleri Fransız sosyoloji anlayışlarıyla benzer özellikler taşımıştır. Fransa'da devrim sonucu toplumsal yapıda buhran ortaya çıkmış, bilim adamları tekrar düzeni sağlamak için çareler aramışlar ve Le Play, Durkheim'dan farklı çözüm önerileri sıralamıştır. Durkheim, sosyoloji biliminin bir pozitif bilim olduğunu, toplumsal olguları incelediğini ve toplumsal olayların yasalarının bulunmasıyla toplumsal sorunların ortadan kalkacağını düşünmüştür. Le Play de toplumdaki huzursuzluğu sosyolojiyle ortadan kaldırmayı amaçlamış, toplumu huzurlu bir düzene kavuşturmak için en küçük toplumsal zümre ailenin incelenmesini gerekli görmüştür. Batı'daki Fransız ihtilalinden yaklaşık bir asır sonra Osmanlı Devleti'nde de Tanzimat, Islahat Fermanları'nın halledemediği siyasi sorunlar süregelmiştir. Osmanlı aydınları bu sorunları ortadan kaldırmak, devletin dağılmasını engellemek ve düzeni sağlamak için çözüm önerileri aramışlardır. Nihayetinde Prens Sabahattin kurtuluşu Le Play sosyolojisinde, Ziya Gökalp ise Durkheim sosyolojinde bulmuştur.

Ziya Gökalp'in sosyoloji anlayışını, görüşlerini eleştiren tek isim Prens Sabahattin değildir. Ziya Gökalp'i eleştiren bir grupta da, Ziya Gökalp'le Türkçülükte birleşen fakat Türkçülük içerisinde farklı bir yol tutan Anadoluoculardır. Bu grup, ümmetçilik karşıtı milliyetçilik fikirleriyle Ziya Gökalp'le aynı çizgide birleşmiştir. Ancak grup, milliyetçiliği belli bir bölgeyle sınırlandırarak Ziya Gökalp ve diğer İttihatçılardan ayrılmıştır. Anadoluocular, Ziya Gökalp'in temsil ettiği pozitivist felsefi anlayışın karşısına Bergson'un sezgiciliğini koymuşlardır. Grup, pozitivistlerin yücelttiği toplumu irade sahibi bireyle karşılamıştır. Anadoluocular, realist, pragmatik, makine çağına romantizmle, ruhla, mistisizmle cevap vermeye çalışmışlardır.

Ziya Gökalp'in Görüşlerine Muhalif Bir Zümre: Anadoluocular başlıklı bu çalışma literatür taramasına dayalı bir derleme çalışmadır. Çalışmada ilk olarak Anadoluocuların eleştirilerine hedef olan Ziya Gökalp'in düşünceleri kısaca açıklanmıştır. Daha sonra Anadolu grup ortaya çıkış süreci, öne çıkan bazı temsilcileri üzerinde durulmuştur. Son olarak Anadolu grup üyelerinin Ziya Gökalp eleştirileri belli temalar üzerinden belirlenmiştir.

1. Ziya Gökalp'in Sosyoloji Anlayışı

Ziya Gökalp, Osmanlı Devleti'nin son döneminde doğmuş, bürokrat ailesi aracılığıyla devlet yönetimindeki sorunların farkına varmış, o çağda çok uluslu bir imparatorluğun varlığını devam ettiremeyeceğini anlamış, kurtuluşu Batı, İslam ve Türk sentezli bir milli yapıda aramış, bu uğurda siyasi oluşumların içerisinde yer almış ve fikirleriyle İttihat ve Terakki Partisi'nin, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ideoloğunu yapmış bir aydındır. O, Fueyye kadar Durkheim'dan, Durkheim kadar Bergson'dan etkilenmiştir. Ancak O'nun fikirleri üzerinde Durkheim oldukça etkili olmuştur.

Gökalp'e göre, Durkheim'a kadar sosyoloji, ya felsefenin ya biyolojinin ya da psikolojinin konusu olarak ifade edilmiştir. Durkheim'la birlikte sosyoloji, sosyal gerçekliği diğer gerçekliklerden kesin bir şekilde ayırmış ve diğer bilimler gibi subjektif bir usul ile gerçekliği araştırmıştır. O, sosyolojiyi (İlm-i İçtima), sosyal (içtima) hadiselerin bağlı olduğu kanunları inceleyen bilim şeklinde tanımlamıştır. Gerek maddi gerek manevi tabiat ancak kanunlardan hareket edilerek değiştirildiği için sosyoloji, içtimai gerçekliğin kanunlarını keşfederek tarihi gelişmemizi daha basiretli sevk ve idare etmemizi sağlamıştır (Sağlam, 2008, ss. 174-176).

Ziya Gökalp, grupların (zümreler) ve kurumların sosyolojinin konusu olabileceğini düşünmüştür. O'na göre, özel dayanışmayla birbirine bağlı bulunan fertlerin toplamı zümreleri oluşturmuştur. Gökalp, aileyi, köyü, aşireti, sınıfı, heyeti, ümmeti, devleti ve milleti birer zümre olarak açıklamıştır. O, kurumları, bu grupların kendi bireylerine isteyerek ya da zorla kabul ettirdikleri davranış biçimleri şeklinde ifade etmiştir. Ziya Gökalp, dini, hukuku, ahlakı, dili, estetiği, iktisadı ve tekniği kurum formu içerisine yerleştirmiştir (Kongar, 1993, s. 35).

Ziya Gökalp'e göre, toplum, lisani, edebiyatı, gelenekleri, ilim ve fenleri, hukuku ve ahlakı, harsı aracılığıyla bireylerde bir şahsiyet oluşturmuştur. Birey, sosyal hayatın safhalarını yaşadıkça ve uzman olduğu meslekte başarılı oldukça şahsiyet sahibi olmuştur. Birey, sosyal hayatın ya da uzmanlık feyizlerinden mahrum oldukça şahsiyetini yitirmiştir. Gökalp'e göre, bireyler, bir araya gelerek cemaat halini aldıkları zaman ruhlarının karşılıklı etki ve tepkilerinden yeni bir ruh meydana getirmişlerdir. Ziya Gökalp, bunu sosyal ruh şeklinde tanımlamıştır. O'na göre, sosyal ruh, hiçbir zaman ümitsiz, şüphesiz ve karamsar olmamıştır. Aksine bireylerdeki iman, ümidi ve iyimserliği, bu sosyal ruh yaratmıştır. Ziya Gökalp'e göre, bütün bireyler, toplum çevresinde yaşadıklarından bu ruhun etkisinde kalmışlardır. Ancak, O'na göre, toplumsalın bu etkisine karşın toplum içerisinde yaşayan her birey aynı derecede sosyal çevreyle kaynaşmamıştır. Kaynaşmanın olmaması, toplumda sosyal sınıfların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ziya Gökalp, sınıfları, çevreye tamamen uymuş çevreyle hissi bir yakınlık içerisindeki sınıf, çevreye ilgisiz davranan sınıf, ihtiyaç duydukça ve menfaati oldukça çevreyle etkileşime giren sınıf ve sürekli sosyal hayata düşmanlık besleyen cani sınıf şeklinde dörde ayırmıştır (Sağlam, 2008, ss. 178-181).

Gökalp, toplumsalın bireyler üzerindeki dışsal etkisine rağmen cemiyette büyük adamların var olacağından söz etmiştir. O'na göre, cemiyette az sayıda olan büyük adamlar, toplumsal yaşama yön vermişler ve mensup oldukları toplumun milli kimliklerini koruyarak geliştirmişlerdir. O, büyük adamları, yapıları gereği toplumlarının ürünleri olarak görmüştür. Ziya Gökalp, bunların görevlerini, toplumun yapısını zedelemeyen toplumu yeni koşullara hazırlamak, toplumda bireyi yükseltmek ve bireyin özgürlüğünün gelişmesine imkan sağlamak şeklinde sıralamıştır (Sağlam, 2008, s. 179).

Ziya Gökalp'e göre, tarihsel olarak toplumlar, iptidai (ilkel) toplumlar ve milletler şeklinde ikiye ayrılmıştır. İlkel toplumlar, ilk sosyal gruplardır. Bu grupların fertleri arasında ortak sorumluluk ve ortak intikam kuralları yer almıştır. Bu topluluklarda, kamu hukuku ve ferdi hukuk gelişmemiştir. O'na göre, bu ikili toplum yapısı günümüze aşiretler ve devletler şeklinde yansımıştır. Aşiretlerde özel, devletlerde kamu otoritesi yer almıştır. Aşiretlerde sosyal yapının esasını klan oluşturmuş ve bu cemiyetlerde klan dini, klan ahlakı, klan hukuku görülmüştür. Ziya Gökalp'e göre, ilkel toplumlardaki klanlar, birleşerek kabileleri, kabileler birleşerek aşiretleri, aşiretler birleşerek konfederasyonları oluşturmuşlardır. Gökalp, milleti, bu zümrelerden farklı

gelişmiş toplum olarak nitelemiştir. O'na göre, parçalanmış toplumlarda fertler sadece bir hücre halindedirler. Ancak gelişmiş cemiyetlerde fertler, bir hücre olmakla birlikte uzmanlıkları oranında önemli birer uzuvdurlar (Kongar, 1993, ss. 42-44).

Gökalp, milletin coğrafi bir zümre, ırk ve kavim olarak nitelenmesine karşı çıkmıştır. Toplumların tarihten önceki zamanlarda bile ırk bakımından saf olmadığını belirten Gökalp, sosyal özelliklerin, kalıttan ziyade eğitimle geçtiğini bu yüzden ırkların milli karakter yönünden bir etkileri olmadığını düşünmüştür. Ziya Gökalp, ırkların yanı sıra bir imparatorluk içerisindeki ortak siyasi hayatı da millet oluşumu için yeterli görmemiştir. Çünkü, O'na göre, millet, bir adamın keyfine ve menfaatlerine veya kendi ferdi iradesine tabi olmamış, hisleriyle, duygularıyla topluma bağlanmıştır. O, milleti, coğrafi, ırki, siyasi ve iradi olmayan, dil, terbiye yönünden ortak bir kültürel zümre olarak tanımlamıştır. Bu yönüyle Ziya Gökalp, milliyeti, dış gerçeklik olarak görmüştür. O, milletleşme sürecini dörde ayırmıştır. İlk olarak, imami milletlerde, bir kavim, milletin kendi varlık ve birliğini Tanrı'da ve dini kamuoyunda aramış, hukuku dini yapı çerçevesinde oluşturmuş ve köy esasına dayanmıştır. İkinci olarak, teşri milletlerde, grup, ilkel şehir derebeylerinin hakimiyetinden kurtularak belediye meclisleri aracılığıyla idareye bağlanmış ve kuvvetini hükümdarla birleştirmiştir. Üçüncü milletleşme süreci, harsi milletlerde, birçok kavim ortak kurullarla yaşamış, bu kavimler, medeniyet zümresi, kurumların toplamı medeniyet ortaya çıkarmıştır. Gökalp'e göre, bir kavim beynelmilel medeniyetin kurumlarına kendi dil ve vicdanının renklerini vererek onları kendi ruhuna uydurmaya çalıştığından hars'a sahip olmuştur. Hars, birbirine bağlı dini ahlaki, hukuki, dilsel, iktisadi ve fenni sistemlerden meydana gelmiştir. Dördüncü milletleşme sürecinde; bir topluluk millet haline geldikten sonra bağımsızlığını kaybetmiştir (Türkdoğan, 2005, ss. 26-27).

Gökalp, Türk toplumunun Batı benzeri bir evrim süreciyle millet haline gelmesini arzulamıştır. O'na göre, milliyet duygusu, bir millette uyandıktan sonra diğer toplumlara yayılmış, Osmanlı Devleti'nde gayri müslimlerden sonra müslüman toplumlarda görülmüş ve en sona Türkler kalmıştır. Ziya Gökalp, Osmanlı'daki Türk milliyeti uyanışının sona kalmasını, imparatorluğun Türkçü yapısına bağlamıştır. O, Türk milliyeti kavramı karşılığında Türkçülüğü kullanmıştır. O'na göre, Türk milleti, kendisine mahsus bir harsa, lisana sahip olmuştur. Ziya Gökalp, Harezmi, İran'ı, Azerbaycan'ı ve Türkiye'yi aynı uyruğun yurtları görmüş ve Oğuzistan şeklinde tanımlamıştır. O, Turan'ı, Türkçülüğün uzak ülküsü olarak görmüştür. Gökalp, Turan kelimesinin bütün Türk şubelerini kapsayan büyük Türkistan olduğundan söz etmiştir. O, yakın zamanda bütün Oğuzların bu isim altında birleşeceklerini düşünmüş, ayrı harslar meydana getiren Türk Devletleri'nin kendi isimleriyle anılacaklarını belirtmiştir. Ziya Gökalp'e göre, Türkçülüğün uzak ülküsü, Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları lisanda, edebiyatta, harsta Turan adı altında birleştirmeyi hedeflemiştir. O, Türkçülüğün, Türkiyecilik, Oğuzculuk veya Türkmencilik, Turancılık şeklinde üç aşaması olduğundan söz etmiştir. O'na göre, Turani milletler, Türkçe konuşmuşlardır. Ziya Gökalp, kendi döneminde gerçeklik sahasında sadece Türkiyeciliğin var olduğundan ve ruhların heyecanla aradığı Turancılığın(Kızıl Elma) hayal sahasında olduğundan söz etmiştir (Sağlam, 2008, s. 190).

Ziya Gökalp, tarihe ilişkin önemli açıklamalar yapmıştır. O, objektif ve milli olmak üzere iki tarih türü olduğunu belirtmiştir. O'na göre, objektif tarih, olayları olduğu gibi açıklamaya çalışmış, belgeleri ayrıntılı incelemiş, tarih araştırma usullerine bağlı kalarak geçmiş olayları yeniden canlandırmayı hedeflemiş, bilim niteliği taşımış ve sonuç itibarıyla sosyolojiyle birleşmiştir. Ancak bu tarih anlayışının karşısındaki milli tarih, pedagoji amacı taşımış ve çocuklara gelecek için bir ülkü aşılama için kullanılmıştır. Gökalp, bu iki tarih türünü gerekli görmüş, objektif tarihin, içerisine milli tarihin dahil edilmemesi gerektiğini savunmuştur. O, objektif tarihi, insanlığın hafızası, milli tarihi ait olduğu milletin vicdanı olarak görmüştür (Sağlam, 2008, s. 181).

Sonuç itibarıyla Ziya Gökalp, Durkheim etkisiyle sosyolojizm ekolünü Türk toplumunda temsil etmiş, sosyal bilim araştırmalarında önyargılardan uzak, nesnel, pozitivist, tümevarımcı bir yöntem benimsemiş, determinist toplumsal evrimden söz etmiş, ümmetçi Osmanlı toplum yapısından millete geçmeyi hedeflemiş, Batılılaşmayla modernleşmeyi bir görmüş, Türkçü, Turancı birinci kuşak Türk sosyoloğudur. Ziya Gökalp'in bu görüşleri kendi döneminde de

sonraki dönemlerde de oldukça eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden biri de Ziya Gökalp'le aynı Türkçü kaynaktan çıkan Anadolu grubu aittir.

2. Anadolu Grubu ve Ziya Gökalp'in Temel Tezlerine Eleştirileri

Türk Ocağı içerisinde Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük, Memleketçilik, Türkiyecilik şeklinde de tanımlanan Anadolu hareketi, Osmanlılık, İslamcılık ve Turancılık ideolojilerine tepki olarak Mütareke döneminde ortaya çıkmış ve Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı olarak kabul etmiştir. Anadolu grubun teorisyenlerinden Hilmi Ülken, Anadolu tezlerini Richard Wagner'in *Poete et Penseur* eserine dayandığını ve Anadolu'nun kültürel zenginliğini gösteren farklı alanlardaki çalışmaları 1924-1925 yılları arasında 12 sayı halinde elle yazılan Anadolu Dergisi'yle yayınladığını belirtmiştir. Aslında Ülken'den önce 1918 yılında Nüzhet Sabit, Vazife Dergisi'ne Anadolu'ya ilişkin bir yazı yazmıştı. Ülken'in, hareketin kurucusu olarak tanımlanmasına, Nüzhet Sabit'in resmi süreci başlatmasına karşın hareketin temelleri, İkinci Meşrutiyet sonrası siyasi ve kültürel ortamında atılmıştır (Ülken, 2023, s. 712).

Tanzimat, Islahat Fermanları'nın ve Meşrutî yönetimlerin ilanlarına, eşit Osmanlı vatandaşı söylemlerine rağmen 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'ndeki toprak kayıpları artarak devam etmiştir. Özellikle 1912 yılında başlayan Balkan Savaşları, Osmanlı aydın grubu içerisinde ciddi bir travma ortaya çıkarmıştır. Osmanlı fikir akımının geçerliliğini yitirdiğine tanık olan bu grup, fikri olarak kendi içerisinde Anadolu, Halkçı ve Turancı grupları barındıran Türk milliyetçiliğine yönelmiştir. Bu Türkçü zümreler, Türk Yurdu ve Türk Ocağı dergileri aracılığıyla fikirlerini açıklamaya çalışmışlardır. 1913 yılındaki Babıali Baskını'yla İttihat ve Terakki Partisi'nin Osmanlı yönetiminde söz sahibi olmasıyla bu Türkçü grubun fikirleri Osmanlı düşün hayatında daha etkili olmuştur. Partinin Osmanlı siyasi hayatındaki tekelciliği imparatorlukta siyasi sorunları ortadan kaldırmamış aksine parçalanma sürecini hızlandırmıştır. Bu durum, düşün hayatında İttihatçı Türkçüler arasında görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir tarafta ortak dili, kültürü ve tarihi Anadoluyla sınırlayan Anadolu grubu, diğer tarafta Rusya'ya rağmen Türklerin yaşadığı toprakların tamamını kapsayan Turancı grup yer almıştır. Ütopiklik Turancılığın, Anadolu insanının ekonomik, kültürel, okur yazarlık yönünde geri kalmışlığı Anadolu'cuların dezavantajı olarak görülmüştür. Kültürel ve ekonomik geri kalmışlığına rağmen Anadolu insanının Çanakkale Savaşı'nda vermiş olduğu mücadele, milli mücadele yılları ve Misak-ı Milli, Turancılara karşı Anadolu grubun elini güçlendirmiştir (Şirin, 2013, s. 524).

Turancılara tepki olarak ortaya çıkan Anadolu grubu, coğrafya (Anadolu) temelli bir milliyetçilik anlayışı savunmuş, milliyetçiliğin nesnelleştirilmesine ve ırk birliğine dayandırılmasına karşı çıkmış ve Orta Asya Türklerinin aynı soydan olmasına karşın Anadolu insanıyla aynı yaşam pratiğine sahip olmadıklarını düşünmüştür. Grup, Anadolu'yu, Batı, İslam ve Türk dünyasının kavşak noktası olarak görmüştür. Anadolu grubu, Avrupa'daki pozitivist felsefeye karşı mistisizm, metafizik temelli Bergson'un sezgici felsefesini benimsemiştir. Anadolu hareketi, daha kuruluş yıllarında kültürcü Anadolu'culuk ve ideolojik Anadolu'culuk şeklinde ikiye ayrılmıştır. Birinci grubu, Ülken, ikinci grubu, Mükrimin Halil Yinanç temsil etmiştir. 1940 sonrasında Nurettin Topçu ve Dergah grubunun İslamiyet eksenli Anadolu'culuk söylemleri, İslamcı Anadolu'culuk şeklinde üçüncü grup olarak ifade edilmiştir. Bazı kaynaklarda Mavi Anadolu'culuk veya Türk Hümanizması hareketi de bu grubun dördüncü bir kolu olarak ifade edilmiştir. Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaç, Sebahattin Eyüpoğlu, Azra Erhat'ın temsil ettiği ve 1940 sonrası ortaya çıkan bu akım, İyonya'yı Batı dahil bütün medeniyetlerin kaynağı olarak kabul etmiş, bu yüzden Batılılaşmayı öze dönüş olarak kabul etmiştir. Bu grup, radikal Batılılaşmaya karşıdır fakat Batılılaşmayla modernleşmeyi bir görmüştür. Türk Hümanizması taraftarlarına göre, Türkler Malazgirt Savaşı'ndan önce Anadolu'ya gelmişler ve bir medeniyet kurmuşlardır (Akgün Ünsal, 2020, s. 209).

Kültürcü Anadolu'culuk Ülken, Anadolu'culuğu, Anadolu temelli edebi metinler üzerinden ilerletme çabasında olduğunu, bunun için Reşit Kayı ile birlikte 12 sayılı Anadolu Dergisi'ni çıkardığını ve dergi için Haluk Nihat Pepe'ye *Tahir'le Zühre*, *Şah İsmail'le Gülizar*, *Süleyman Şah* gibi Anadolu halk masallarını, Fındıkoğlu'na Anadolu folklorunu, Mehmet Halit Bayrı'ya

Halk şiirlerini, Necip Fazıl ve Ahmet Hamdi Tanpınar'a ilk şiirlerini yazdırdığını açıklamıştır. Ülken, kendisinin de aynı dergide kültürcü Anadoluçuluk kapsamında *Anadolu Örfü ve Destanlar* başlıklı yazıyı kaleme aldığını ifade etmiştir. Ülken, bu metinde milli destanları, milletin örfüne göre incelediğini belirtmiştir. O'na göre, Anadolu örfünün pınarı, Orta Asya Türkmeni ve Türkmen'in ilk efsanesi Oğuz Destanıdır. Ülken'e göre, Oğuz, Anadolu'ya Müslümanlaşarak Hazreti Ali cengi, Battal Gazi ve Şah İsmail Destanlarıyla gelmiştir. Ancak O'na göre, Köroğlu, Battal, Tahir'le Zühre, Kerem, Aşık, ve Garip gibi bir grup efsane Anadolu örfü tarafından yaratılmıştır. Ülken'e göre, destanlar millete ait olmuş, üzerinde hiç kimsenin tasarrufu olmamış ve ilahi kuvvetlerle karışık, onların yardımlarıyla cereyan etmişlerdir (Ülken, 2023, s. 714).

Ülken, Anadoluçuluğu kültürel çizgide devam ettirmek için çabaladığını buna karşın Mükrimin Halil'in biraz da mizacının etkisiyle hareketi siyasi, ideolojik bir eksene kaydırıldığını belirtmiştir. Ülken'e göre, Mükrimin Halil'in karşı çıktığı temel konu, Türk tarihinin incelenme biçimidir. O'na göre, Mükrimin Halil, eski tarihçilerin, devlet kurumunu herşeyin üstünde görmelerinden, tarihi Selçuklu, Karamanlı, Osmanlı tarihi şeklinde bölmelerinden ve günümüz Türk tarihini Türkistan tarihiyle ilişkilendirmelerinden rahatsız olmuş ve Osmanlı Türkü, Selçuklu Türkü tanımlamalarını anlamsız bulmuştur. Mükrimin Halil'e göre, Anadolu'ya göç eden Türkler, Haçlılarla, Bizanslılarla mücadele ederek bölgeye yerleşmişler, daha sonra bir imparatorluk kurarak Rumeli, Suriye ve Irak'ı ele geçirmişlerdir. Mükrimin Halil, Türk tarihi ifadesinin başka coğrafyaları akla getirmemesi için Anadolu tarihi ifadesinin kullanılmasını doğru bulmuştur (Ülken, 2023, s. 714).

Anadoluçular, sadece Ülken'in kültürü, Mükrimin Halil'in tarihi ele alma biçimiyle genelde Türkçü Turancı özelde Ziya Gökalp'in söylemlerine karşı çıkmamıştır. Anadoluçuların eleştirdikleri bir diğer konu, Türkçü Gökalp'in savunduğu pozitivist felsefedir. Anadoluçunun İslamcı temsilcilerinden Topçu'ya göre, pozitivist felsefe, deneyi, gerçekliği tanıtmamanın tek aracı olarak görmüş ve geleneksel felsefenin konusu metafiziği felsefenin dışına çıkarmıştır. Pozitivistler, metafiziğin uyanık bir rüya olduğunu ve eşyanın bilgisine duyular dışında ulaşmanın mümkün olmayacağını belirtmişlerdir. Pozitivistler, son bilim sosyolojinin kurulmasıyla felsefenin görevini tamamladığını, bundan sonra felsefenin bilimlerin olayları arasında bağıntıların doğru olup olmadığını kontrolden başka bir görevi olmadığını açıklamışlardır. Bu sayılıtlara karşı çıkan Topçu, pozitivismi hakikat düşmanı bir felsefi akım olarak nitelmiş, bu felsefenin gerçekliği deneye esir ettiğinden, ruhu zekayla sınırlandırdığından ve gerçekliği araştırmada iradenin, duyguların etkisine değer vermediğinden yakınmıştır (Topçu, 1943, s. 322). O, bir usul hatası olarak gördüğü bu anlayışa, Bergson'un sezgiciliğiyle karşı çıkmıştır. Topçu, eşyanın gerçek yapısının tanınmasının, ruh ve Allah'ın tanınmasıyla mümkün olacağını, ruh ve Allah'ın, akıl yürütmelerle tanınamayacağını, akıl yürütmelerle ancak madde dünyasının tanınacağını ve felsefede bizi gerçekliğe psikolojik ve mistik deneylerin götüreceğini savunmuştur. O, kendi iç dünyalarına döndükten sonra doğada hiçbir sebeple açıklanmayan değişimleri anlatan mistikleri bu duruma örnek göstermiştir (Topçu, 2017, ss. 45-59). Topçu, zayıf, hasta ve imansız pozitif bilimin merhameti ezdiğinden, büyük bir sanayileşme ve sahte hareket adamları ortaya çıkardığından ve insanlığı bir sayıklama içerisine sürüklediğinden yakınmıştır. O, Buda, Sokrat, Rousseau gibi insanlığa ruh veren dehaların bu anlayış içerisinde yetişmesini mümkün görmemiştir (Topçu, 1939, s. 33).

Anadolucu grup, Ziya Gökalp'in temsil ettiği Durkheimci sosyolojizm ekolünü de eleştirmiştir. Bu noktada Topçu'nun görüşleri, sosyolojizmin reddiyesi, Ülken ve Fındıkoğlu'nunkiler sosyolojizmin eksik yönlerini tamamlama, uzlaştırma çabası olarak nitelenebilir. Topçu, sosyolojizmi hakikate düşman üç felsefeden biri olarak görmüş, bu anlayışın hakikati cemiyete esir ettiğini, bireyin geçmişten gelen kutsalı yerine toplumu yerleştirdiğini, toplum perdesi arkasına saklanarak güçlü ve zalim olanların insanlığı amaçları peşinden koşturduğunu belirtmiştir. O'na göre, sosyolojizm, toplumun ferd üzerindeki her yönden etkisini kabul etmiş, ferdin toplum üzerindeki etkisini görmezden gelmiştir. Topçu, ferdin toplum üzerindeki etkisinin görmezden gelinmesinin, dehayı, devrimleri ve ferdi ruhun isyanından doğma bütün kurtarıcı hareketleri yok edeceğinden söz etmiştir (Topçu, 2018, s. 18). O, sosyolojistlerin toplumu karşısına sorumlu, harekete geçen, iradeye sahip bireyi yerleştirmiştir.

Topçu'ya göre, bireyin sorumluluğu hareket dünyasında başlamıştır. Ne olursa olsun en bencil birey bile, hareketlerini sadece hayatını korumak amacıyla yapmamış ve başkalarını kurtarmak için zamanda ve mekanda uzaklara el uzatmıştır. O, birey varlığının başlangıcı ve hayatının özü olarak hareketi görmüştür. Topçu'ya göre, hareket bireysel olandan sosyal olana geçmeyi amaçlamıştır. Yani, irade, birliğini hakikat haline getirmek için bütün aleme yaymak istemiştir. Hareket, birliğe ulaşmak sürecinde bireyden aileye, aileden vatana, vatandan insanlığa geçmeyi hedeflemiştir. Bu en son yayılış değildir. Sosyal hareket, bir köprü gibi bireyi sonsuzluğa, Allah'a götürmüştür (Topçu, 1939, s. 23).

Topçu'nun sert sosyolojizm eleştirilerine karşın, Anadolu Ülkü, sosyolojizmi diğer anlayışlarla uzlaştırmaya çalışmıştır. Ülkü, ilk dönemlerinde sosyolojinin konusu olarak sosyal ilişkileri ve değişimleri öne çıkarmıştır. Daha sonraki yıllarda bu konuları, değer, kurum ve teknik olarak değiştirmiştir. O, sosyal olanın sürekli değişmesi nedeniyle sosyal araştırma yöntemlerinin de değişmesini gerekli görmüştür. Ülkü, sosyolojistlerin sosyal bilimleri felsefeden ayırmalarına karşı çıkmış ve sosyal araştırmaları felsefeye dayandırmayı hedeflemiştir (Vergili, 2008, s.611). O, Durkheim etkisiyle dışsal ve baskıcı toplumsal olgu kavramını ele almıştır. Ülkü, toplumsal olguların bu niteliklerine içselliği de eklemiştir. O'na göre, toplumsal olgular, bir taraftan fertlerden doğmuşlar, onlardan güç almışlar diğer taraftan fertlerin doğumlarından ölümlerine kadarki faaliyetlerini aşmışlardır. Bu noktada Ülkü, Durkheim kadar Simmel, Von Wiese ve Weber'in etkisinde kalmıştır (Uygun ve Özer, 1993, s. 167).

Fındıkoğlu, sosyolojizmin bazı yönlerini benimsemiş, eksik yönlerini belirlemiş ve bütüncül bir anlayış ortaya koymaya çalışmıştır. O, sosyal realiteyi ya da toplumu sosyolojinin konusu olarak kabul etmiş, bu yönüyle Durkheim ve Ziya Gökalp ile aynı çizgide yer almıştır. Ancak Fındıkoğlu, sosyal'in başlı başına ve kendi kendine var olan, ayrı bir realite sahası olarak ele alınmasını sosyolojistlerin büyük bir hatası olarak görmüştür. O'na göre, realite alemi, bir bütün olarak ele alındığında, realitenin sosyal parçasının diğer parçalardan bağımsız olmadığı, bu parçalarla karmaşık ilişkiler içerisinde olduğu görülmüştür. Fındıkoğlu, sosyal realitenin ekonomik, biyolojik, psikolojik, tabii ve coğrafi kısımlarla ilişkileri olduğunu ve birbirlerini etkilediklerini belirterek bütüncül bir görüş ortaya koymuştur. O, sosyal realite ve metod konusunda Ziya Gökalp'ten etkilenmesine karşın Gökalp'in sosyal olay açıklamalarında determinizmi kullanmasına karşı çıkmıştır. Fındıkoğlu, sosyal bilimlerde tabiiat bilimlerinde olduğu gibi determinist açıklamaların mümkün olmayacağını belirtmiş, sosyal olayların açıklanmasında ferdi iradelerin rolünü ortaya koymuştur. Bu anlayışıyla Fındıkoğlu, Mehmet İzzet'e yaklaşmıştır (Güngör Ergan, 2008, ss. 639-640).

Anadolucu grup, pozitivist ve sosyolojizmi eleştirdikten sonra bu anlayışlarla ilişkili makineleşme, teknik ve ulus devlet olgularını incelemiştir. Grubun üyelerine göre, hız, uçak, atom ve makine çağında insan varlığı parça parça edilmiş ve tabiiat dizginlenmek istenmiştir. Bu istek, insan madde ve tabiiat arasında bir çarpışma ortaya çıkarmıştır. İnsan, bu çarpışmada üstün gelmiştir. Üstünlük, insana gurur vermiştir. Ancak ahlak, ekonomi, psikoloji, sosyoloji çağa damga vuran tekniğin hızına yetişememiştir. Teknik ile hukuk, ahlak ile ekonomi anlaşamamış, sosyoloji ve psikoloji ilerlemelere yetişememiştir. Anadolucular, günümüz insanlığının hastalığının sebebini ve Dühamel'in "Keşifleri durdurun" çağrısının sırrını burada aramışlardır. Gruba göre, bir toplumun teknikte ileri olması geride olan bir toplumdan daha uzun ömürlü olduğu anlamına gelmemiştir. Anadoluculara göre, teknikte geri olan milletlerin fertleri ileri olan milletlere göre bünyelerinde birçok erdemi daha fazla barındırmışlardır (Arik, 1947, s. 5). Anadoluculara göre, modern ulus devlet nizamıyla insanlık makine ve devlet denen iki devin boyunduruğu altına girmiştir. Bu dönemde, dünya tekdüzeleşmiş ve insanlar birbirlerine benzemişlerdir. Makine ve devlet, insanların yaşamını standart bir hale getirmek için çabalamışlardır. Büyük fabrikalarda seri üretilen mallar dünyanın her tarafına tek tip olarak ulaştırılmışlardır. Bu tekdüzelik, sadece maddi araçlarda gözlenmemiştir. Film gibi manevi alanın unsurları bir ülkede üretilmiş, kopyaları dünyanın her tarafına ulaştırılmıştır. Böylece dünyanın diğer yerlerine de aynı yaşam tarzının benimsetilmesi hedeflenmiştir. İdeolojiler bile dünyanın farklı yerlerine aynı siyasi düşüncüyü dayatmış ve tek bir dünya kurulması istenmiştir. Makine ve

makineleşen medeniyet, bütün dünyayı tekdüze bir hale getirirken bütün insanları aynı şart, tenbih, heyecan ve düşünceler içerisine itmiş, fert şahsiyetini kaybetmiş, duygusuzlaşmış, anonimleşmiş, özelliğini kaybetmiş ve kalabalığın içinde kaybolmuştur. Anadoluçulara göre, çağımızda makine ve devlet kitlelere yüksek ve eşit yaşama şartları sunmuştur fakat buna karşın insanlar kafa ve vücutlarını daha az işletmişler, hazır fikir kalıpları, ideolojiler ve propagandalar nedeniyle hakikati daha az düşünmüşler ve hayal, sanat dünyası kurmayı bırakmışlardır (Kaplan, 1947, ss. 7-8).

Anadoluçuları Ziya Gökalp'e muhalif kılan temel konu ve çalışma kapsamında üzerinde durulacak son tema, milliyetçiliktir. Aslında Anadoluçular milliyetçiliğe ilişkin görüşleri nedeniyle Ziya Gökalp ve Türkçü Turancı çevrelerden kopmuşlardır. Anadoluçulara göre, Türkçüler, soyu milletle karıştırmışlar ve milleti Turan'da aramışlardır. Onlara göre, gerçekte saf Latin, Cermen, İslav milletleri bulunamayacağı için saf Turan milletine de rastlanmamıştır. Turandan birçok kavim ayrılmış ve bu kavimlerden çoğu henüz millet haline gelememişlerdir. Anadoluçulara göre, Türkçüler, millet kuramamış soydaşlarla aynı isim altında aynı soyun adını taşıyan bir millet kurmak istemişlerdir. Anadoluçular, soy, toprak ve iktisat birliklerinin millet oluşumundaki etkisini önemsemeyen, milliyet, dil ve din birliğine dayalı bu davayı çürük bir dava olarak nitelemişlerdir. Grup, bu görüşlerin temsilcisi Ziya Gökalp'in bu düşüncelerinde siyasi amaçlar taşıdığını ve son nesillerin ideal yaratmasına engel olduğunu belirtmiştir. Onlara göre, Turancılık ülküsü, ferde gerçek fedakarlıklar teklif etmemiş, bir içeriğe sahip olmamış ve bir çocuk rüyası olarak kalmıştır (Topçu, 1939, ss. 84-89). Anadoluçulara göre, Gökalp, dokuz yüz yıldır Anadolu'da yaşayan milleti korumak ve yaşatmak yerine irademizle alakası olmayan yabancı bir davayı ideal olarak sunmuştur. Gruba göre, toplumun cellatları eliyle kendisine teklif ettiği Gökalp'in tabiriyle gözlerini kapayan adamın hayat ideali, daima uzak ve yabancı diyarları sayıklamış ve rüya davasının karşısına milletimize yabancı komünizmi çıkarmıştır (Topçu, 1947, s. 5). Bu belirlenimler üzerinden Anadoluçulara göre, gerçek milliyetçilik, Anadolu milliyetçiliğidir. Gruba göre, Anadolu, günümüzde elimizde kalan ana küttedir ve İstiklal Savaşı'nda şehitlerin, gazilerin kanlarıyla bizlere bırakılmıştır. Anadolu, Türkiye'nin şahsiyet ve karakterini ifade eden milli hayat, şuur ve karakterin içinde doğacağı vatan ve millet sembolüdür (Okurer, 1947a, s. 8). Anadoluçulara göre, Anadolu milliyetçiliği, 1071 yılıyla başlamış, ırka dayanmamış, İslamiyet, Türkmen ve Eti tarım tekniği gibi üç sac ayağı üzerinden yükselmiştir. Gruba göre, Anadolu milliyetçiliğinin birinci sac ayağı, Orta Asya'daki, göçebe ve tüccar Türkmen, yaşadığı tabiatın sert koşullarına alışmış, civarındaki zengin memleketlere akınlar düzenleyerek servetler edinmiş ve bu servetleri Asya'dan Akdeniz'e taşımıştır. Tüccarlıkla geçinmiştir. Bir yandan bozkır insanının sert özelliklerini diğer yandan şehirlilerin medeni hallerini mizacında birleştirmiştir. Bir vatana bağlanmamıştır. Yaşadığı zorluklara kolay göğüs germiştir. Türkmen, insan mukadderatı üzerine kafa yormamış, kainat metafiziği üzerine düşünmemiş ve mistik ihtiyacı duymamıştır. İkinci sac ayağı, İslamiyet, Türkmen'in bu kainat metafiziği, mukadderat ve mistisizm ihtiyacını karşılamıştır. Anadoluçulara göre, milliyetçiliğimizin son sac ayağı, Eti tarım tekniğidir. Gruba göre, Eti halkları, göçebe ve tüccar olmadıkları için toprağa bağlanmışlar, çiftçilik yapmışlar ve ileri bir ziraat tekniğine sahip olmuşlardır. Eti halkları, kanlarını Anadolu topraklarıyla karıştırmışlar, vatan kurmuşlar ve yaşadıkları tarihi felaketleri kolaylıkla yenememişlerdir. Bu üç etkenin şekil verdiği Anadolu insanı, Arap milletinden ve Orta Asya Türkü'nden farklı özellikler taşımış, İslamiyet sayesinde şamanlıktan kurtularak yeni bir ruh kazanmış, Eti halklarıyla kaynaşarak tüccar iken çiftçi olmuş ve bir medeniyet yaratmıştır. Anadoluçular, bu millete, Asya'nın çocuğu yerine Anadolu'yu kurmuş, ilerletmiş kavimlerin çocuğu demenin daha yararlı olacağını düşünmüşlerdir (Okurer, 1947b, s. 10). Sonuç itibarıyla Anadoluçuların milliyetçiliğinde, millet dini, İslamiyettir. Büyük vatan, Anadolu'dur. Soy, dokuzyüz yıldır Anadolu'da kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur. Dil, bu ülkede asırlardır tarih içerisinde olgunlaşan somut ve zengin Türk dilidir. Devlet, mesuliyetli, merkezîyetçi ve otoritelidir (Kaplan, 1947, s. 551).

Sonuç

Anadolucu hareket, Osmanlı Devleti'nin son on yıllık sürecindeki siyasi ve toplumsal düzensizlik içerisinde ortaya çıkmış, Osmanlıcılığa, İslamcılığa ve Turancılığa tepki niteliğinde bir fikir hareketidir. Hareket, her alanda önemli isimleri bünyesinde barındırmıştır. Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Nurettin Topçu sosyoloji, Mükrimin Halil Yinanç tarih, Remzi Oğuz Arık arkeoloji, Mehmet Kaplan, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yahya Kemal Beyatlı edebiyat alanında Anadoluculuğun önemli temsilcileri olmuşlardır. Grup içerisindeki sosyologlardan Ülken, Fındıkoğlu ve Topçu her biri başlı başına bir sosyoloji ekolü oluşturabilecek bilgi birikime sahip olmuşlardır. Ülken'in Türk sosyolojisinde yönetime ilişkin açıklamaları, sosyolojinin yöntemini ve sosyolojiyi felsefeyle ilişkilendirmesi Türk sosyolojisine yapmış olduğu en önemli katkılardır. Fındıkoğlu, Türk sosyolojisinde Gökalp'in bir devamcısı gibi görünmüştür. Ancak, Fındıkoğlu, toplum kadar ferdi iradeye ve büyük adamlara önem vererek Mehmet İzzet'e de yaklaşmıştır. En önemlisi, Fındıkoğlu sosyal olayları açıklarken, coğrafyanın, psikolojinin, ekonominin yanı sıra ferdin etkisini de görmezden gelmemiştir. O'nun Türk sosyolojisine kazandırdığı bütüncül anlayış, toplum ve sosyal realiteyi bir bütün olarak, birlikte incelemeyi gerekli görmüş, taraflı ve tek sebepli açıklamalardan kaçınmıştır. Topçu, hareket felsefesi çerçevesinde metafizik temelli, ruhçu, değerlerle örülü bir sosyoloji anlayışı ortaya koymuştur. Topçu, toplum içerisinde irade sahibi bireyin etkisine değinmiş, Marksizme, sosyolojizme, pragmatizme, makineleşmeye karşı çıkmıştır. O'nun İslamiyet temelli sosyalist toplumu, Türk toplumunun ideal yapısıdır. Topçu, sosyolojinin yanı sıra felsefe, edebiyat, sanat, siyaset, eğitim alanlarındaki görüşleriyle Türk düşün hayatına önemli katkılar sunmuştur. Grup, daha kuruluş aşamasında kültürcü, ideolojik ve İslamcı şeklinde bölünmüştür. Bazı kaynaklarda Mavi Anadoluculuk veya Türk Hümanizması'nın grup ile ilişkilendirilmesi yanlıştır. Çünkü, Mavi Anadolucular, Anadolu'nun Batısı'ndan yola çıkmışlar, dine karşı sekülerleşmeyi, Batılılaşmayı savunmuşlardır.

Anadolucu grubun Türk sosyolojisine katkıları kısaca değerlendirildikten sonra hareketin Ziya Gökalp muhalifliği netleştirilmiştir. Ziya Gökalp, için Türk coğrafyası Turan iken Anadoluculara göre, Anadoludur. Ziya Gökalp, Türk tarihini Orta Asya ile başlatırken Anadolucular için Türk tarihinin başlangıç tarihi, 1071 Malazgirt Zaferi'dir. Buna bağlı Ziya Gökalp'in milliyetçilik anlayışı, Turani milletlerden oluşurken Anadoluculara göre, Türk milliyetçiliği, Anadolu'da İslamiyet'in ruhu, Müslüman Türkmen ve Eti halklarının tarım tekniği üzerinden yükselmiştir. Ziya Gökalp pozitivist felsefe temsilciliğine Anadolucular metafizik temelli Bergson sezgiciliğiyle karşılık vermişlerdir. Ziya Gökalp'in Durheimci sosyolojizmine Anadolucular, psiko-sosyoloji, bütüncül sosyoloji ve birey iradesini esas alan hareket felsefesiyle itiraz etmişlerdir. Ziya Gökalp'in sosyal olayların tek nedenli determinist açıklamalarına Anadolucular, toplumsal olayların çok boyutluluğuyla karşı çıkmışlardır.

Sonuç itibarıyla Ziya Gökalp'in,

*"Nabızlarımda vuran duygular ki tarihin
Birer derin sesidir, ben sahifelerde değil
Güzide, şanlı, necip ırkımın uzak ve yakın
Bütün zaferlerini kalbimin tanininde
Nabızlarımda okur, anlar, eylerim tebcil.*

*Sahifelerde değil, çünkü Atilla, Cengiz
Zaferle ırkımın tetviç eden bu nasiyeler,
O tozlu çerçevelerde, o iftira amiz
Muhit içinde görünmekte kirlî, şermende;
Fakat şerefle numayan Sezar ve İskender!*

*Nabızlarımda evet, çünkü ilm için müphem
Kalan Oğuz Han'ı kalbim tanır tamamiyle
Damarlarımda yaşar şan-ü ihtişamıyla
Oğuz Han, işte budur gönlümü eden mülhem:*

*Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan
Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan"*

şeklindeki ifadelerine Anadoluçular,

"....
Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken,
Söylenmemiş bir masal gibi Anadolumuz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken,
Sana uğurlar olsun.. Ayrılıyor yolumuz!"

dizeleriyle karşılık vermişlerdir.

Kaynakça

- Akgün Ünsal, F. (2020). *Türk Hümanizmi Bağlamında Mavi Anadoluçuluk Hareketi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale.
- Arık, R. O. (1947). Çağımız, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:13, ss. 5-6.
- Güngör Ergan, N. (2008). Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Türkiye'de Sosyoloji, İsimler Eserler 1*, Der.: Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, s. 629-681.
- Kaplan, M. (1947). Bugünkü Medeniyet ve Fert, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:13, ss. 7-8.
- Kaplan, M. (1947). Yeni Türk Milliyetçiliği, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:8, ss. 2-3.
- Kongar, E. (1993). Ziya Gökalp, *Türktoplumbilimcileri 1*, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, ss. 27-73.
- Sağlam, S. (2008). Ziya Gökalp, *Türkiye'de Sosyoloji, İsimler Eserler 1*, Der.: Çağatay Özdemir, Phoenix yayınevi, ss. 161-219.
- Şirin, F. S. (2013). Türk Aydınının Anadolu'ya Yönelişinde Balkan Savaşları'nın Rolü, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(2), ss. 523- 548.
- Topçu, N. (2017). *Bergson*, Dergah Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- Topçu, N. (1939). Asrımızın Hareket Adamları, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:2, ss. 33-39.
- Topçu, N. (1939). Bizde Milliyet Hareketleri, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:3, ss. 84-89.
- Topçu, N. (1939). Hareket Felsefesi, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:1, ss. 23-28.
- Topçu, N. (1943). Hakikat Düşmanı Üç Felsefe, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:11, ss. 321-331.
- Topçu, N. (1947). İradenin Davası, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:12-2, ss. 3-6.
- Topçu, N. (2018). *Sosyoloji*, Dergah Yayınları, 8. Basım, İstanbul.
- Türkdoğan, O. (2005). *Ulus Devlet Düşünürü Ziya Gökalp*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Okurer, C. (1947a). Eğitim ve Öğretim Prensipleri, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:12-2, ss. 7-8.
- Okurer, C. (1947b). İdeal ve İdeoloji, *Hareket Dergisi*, Dergah Yayınları, Sayı:7, ss.10-15.
- Uygun, H., Özer, İ. (1993), Hilmi Ziya Ülken, *Türktoplumbilimcileri 1*, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, ss. 145-204.
- Ülken, H.Z. (2023). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 19. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Vergili, A. (2008). Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Sosyoloji, İsimler Eserler 1*, Der.: Çağatay Özdemir, Phoenix Yayınevi, ss. 597-628.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.